

Зелена економија – покретач економског развоја након пандемије Ковид-19

Green economy – the economic growth driver after Covid-19 pandemic

Маја Димић¹, Александра Гајдобрански^{2}, Светислав Пауновић³*

¹Универзитет Унион - Никола Тесла, Факултет за пословне студије и право, Јурија Гагарина 149а, Београд, Србија /

University Union - Nikola Tesla, Faculty for business studies and law, Juriya Gagarina 149a, Belgrade, Serbia

²Универзитет Унион - Никола Тесла, Факултет за информационе технологије и инжењерство, Јурија Гагарина 149а, Београд, Србија /

University Union - Nikola Tesla, Faculty for information technology and engineering, Juriya Gagarina 149a, Belgrade, Serbia

³Београдска банкарска академија, Змај Јовина 12, Београд, Србија /

Belgrade banking academy, Zmaj Jovina 12, Belgrade, Serbia

*Аутор за преписку / Corresponding author

Рад примљен / Received: 15.01.2023, Рад прихваћен / Accepted: 18.02.2023.

Сажетак: У раду је дат приказ улоге и значаја зелене економије у процесу превазилажења негативних последица које је пандемија Ковид-19 изазвала у свету. Кључни циљ рада је да се укаже на значај и важност зелене економије, као покретача развоја привреде, односно неопходности примењивања зелене економије у функцији одрживог привредног развоја. Аутори у раду дају приказ ситуације у Републици Србији кроз анализу зелене потрошње и зелене производње у време Ковид-19 пандемије и истичу да је неопходно јачање регулаторног оквира, формирања нових стратегија и акционих планова у које ће бити укључен концепт зелене економије, као и јачање свети становништва и привреде о улози и значају зелене економије за остваривање тренда раста домаће привреде.

Кључне речи: зелена економија, економски раст, одрживо пословање, Ковид-19.

Abstract: The paper presents the role and importance of the green economy in the process of overcoming the negative consequences caused by the Covid-19 pandemic in the world. The aim of the work is to point out the significance and importance of the green economy as well as the necessity of applying the green economy in the function of sustainable economic development as a driver of economic development. In the paper, the authors present the situation in the Republic of Serbia by analyzing green consumption and green production in the Covid-19 crisis. Authors point out that it is necessary to strengthen the regulatory framework, formulate new strategies and action plans which include the concept of green economy, improving the green economy dimension in population in order to achieve a growth trend of the domestic economy.

Keywords: green economy, economic growth, sustainable economy, Covid-19.

¹orcid.org/0000-0002-9218-6687, e-mail: maja.dimic@fppsp.edu.rs

²orcid.org/0000-0002-4978-5553, e-mail: aleksandra.gajdobranski@fppsp.edu.rs

³orcid.org/0000-0001-8073-9902, e-mail: svetislav.paunovic@bba.edu.rs

УВОД / INTRODUCTION

У већини земаља света опоравак од првог таласа изазваног корона вирусом био је задовољавајући, финансијске последице мање видљиве него што се на почетку пандемије прогнозирано. Међутим, како је вирус наставио да се шири и јавља у више таласа, опоравак светске економије постао је изразито неуједначен када се пореде државе, али и сектори унутар привреде. Због присутне глобализације, заступљених економских интеграција и међусобне повезаности различитих сектора привреде, промене у било ком сегменту економије имале су узрочно-последичну везу са различитим секторима привреде на глобалном нивоу.

Чињеница је да се и данас не могу у потпуности сагледати сви негативни ефекти узроковани пандемијом корона вируса будући да пандемија за научнике још увек представља недовољно истражено поље. У том контексту, давање прогноза тока кризе и тренда кретања економских индикатора било је додатно отежано због присутности велике неизвесности која се базирала на непознатим факторима као што су: брзина ширења вируса, интензитет излечења/ поновног заражавања популације, динамика развоја нових вакцина и њихова дистрибуција у различите делове света, спровођење економских и социјалних мера креатора политике и појава директних и индиректних ефеката који делују у више сектора привреде (Бечки институт за међународне економске студије WIIW, 2020).

Поред фискалних и монетарних мера за ублажавање кризе, зелена економија, као концепт новијег датума који се јавља у другој половини 20. века, у свету је препозната као покретач економског развоја који „својим могућностима и бенефитима доприноси истовремено решавању више глобалних проблема, укључујући и финансијску кризу, повећање цена хране, широко распрострањено сиромаштво“ (Младеновић, Арсић, 2017), као и превазилажењу негативних ефеката изазваних пандемијом Ковид-19. Настанак и развој друштвено одговорног, зеленог пословања је глобални тренд који је покренут од стране најзначајнијих међународних финансијских институција и фондова за финансирање пројеката који се баве заштитом животне средине, енергетском ефикасношћу и обновљивим изворима енергије (Барјактаровић, 2013).

С тим у вези, међународне финансијске организације упутиле су апел земљама чланицама Г20 да уложе додатне напоре, преусмере минимално 1% бруто домаћег производа у покретање сектора зелене економије и на тај начин допри-

несу истовременом постизању комплементарних циљева: економском опоравку, смањењу сиромаштва и смањењу емисије CO₂ и деградације екосистема (Вуковић и др., 2020). Поред позитивних ефеката које зелена економија има по животну средину, њена кључна улога у кризним ситуацијама се огледа у добробити по социјални економски систем: подизање животног стандарда, јачање економског раста, повећање стопе запослености и смањење социјалне неједнакости и сиромаштва.

1. КОНЦЕПТ ЗЕЛЕНЕ ЕКОНОМИЈЕ / CONCEPT OF GREEN ECONOMY

Појам „зелена економија“ (енг. Green Economy) у литератури први пут срећемо крајем 20. века, тачније 1989. године у радовима британских економиста (Pearce, Marcandya, Barbier) из Центра за еколошки одрживу економију под називом „Скица за зелену економију“ (енг. Blueprint for a Green Economy). У времену економске кризе 2008. године зелена економија добија нову афирмацију и покушава да пружи одговоре на све бројније изазове глобалне финансијске кризе и целокупног концепта одрживог развоја (Вуковић и др., 2020). У том контексту, Програм Уједињених нација за животну средину (енг. United Nations Environment Programme, скраћено: UNEP) покреће Иницијативу за зелену економију (енг. Green Economy Initiative), да би 2009. године био публикован извештај „Глобални зелени нови договор“ (енг. Global Green New Deal), скраћено: GZND.

Иако је зелена економија концепт новијег датума, у литератури можемо пронаћи различите приступе који објашњавају овај термин, а у табели 1 аутори дају приказ најчешће цитираних и коришћених дефиниција.

Кључни корак у прихватању овог концепта на глобалном нивоу било је укључивање зелене економије као једне од две главне теме на конференцији Уједињених нација о одрживом развоју (Рио+ 20) 2012. године, што је довело до великог броја истраживања, студија, радова и извештаја на ову тему (Младеновић, Арсић, 2017). Даље, 2016. године на снагу су ступили циљеви одрживог развоја Агенде 2030. године. Од држава потписница се очекује да да мобилишу све ресурсе како би искорениле сиромаштво, бориле се против неједнакости и нашле одговоре на климатске промене (РСЈП, Агенда 2030). Агенда за одрживи развој 2030. године представља акциони план за економисте, политичаре, друштво и планету, који се заснива на одрживом развоју у три димензије: *економској, социјалној и еколошкој*, те се стога у наредним деценијама

може очекивати интензивна активност на том пољу, која ће се огледати у већем броју истраживања и инвестиционих улагања (Максимовић, 2022). Водећи се чињеницом да се зелена економија ослања на три стуба (економски, социјални и еколошки), у савременој литератури аутор Burkart (2009) наводи да се зелена економија заснива на шест главних сектора: обновљива

енергија, зелена градња, чист транспорт, управљање водама, управљање отпадом и управљање земљиштем. Имајући у виду комплексност концепта зелене економије, један од кључних задатака креатора стратегија привредног развоја је дефинисање дугорочног плана зеленог развоја који ће укључивати одређена приоритетна подручја (секторе у индустрији).

Табела 1. Дефиниције зелене економије / Table 1. Definitions of green economy

Аутор/и	Дефиниција
Програм Уједињених нација за животну средину (енг. UNEP United Nations Environment Programme)	Зелена економија је економија чији резултати доводе до побољшања људског благостања и социјалне једнакости, док значајно смањује ризике по животну средину.
Коалиција за зелену економију (енг. Green Economy Coalition)	Зелена економија је отпорна и у стању да створи бољи квалитет живота за све унутар еколошких граница планете.
Newton & Cantarello	Зелена економија треба да побољша људско благостање и смањи неједнакост, уз истовремено смањење штетних људских утицаја на животну средину.
Brears	Зелена економија је катализатор новог економског програма који за циљ има побољшање ефикасности коришћења ресурса, осигурање отпорности екосистема и побољшање социјалне једнакости.
Светски пословни савет за одрживи развој (енг. World Business Council for Sustainable Development, скраћено: WBCSD)	Зелена економија као филозофија менаџмента подстиче компаније да имплементирају еколошка решења, ради унапређења економских перформанси.
Ekins	Зелена економија има кључне следеће смернице: одрживо означавање, размена информација о добрим примерима и више образовних програма.

Извор / Source: Приказ аутора на основу доступне литературе

2. ЗЕЛЕНА ЕКОНОМИЈА И КОВИД-19 ПАНДЕМИЈА / GREEN ECONOMY AND COVID-19 PANDEMIC

Економске студије и истраживања новијег датума све више су фокусирани на анализу успешности имплементације фискалних и монетарних мера, које за циљ имају опоравак привреде од негативних ефеката изазваних Ковид-19 пандемијом (Димић, Пауновић, 2022), али и улогу коју зелена економија има као покретач опоравка привреде након пандемије Ковид-19. Аутори De Soyses, Santacreu и Young (2022) истичу да су владе широм света, са циљем да ублаже здравствене и економске последице пандемије Ковид 19, уводиле масивне фискалне програме подршке. Такви програми су допринели повећању тражње за производима личне потрошње, док се индустријски производи нису тако брзо прилагодили задовољењу оштрог раста тражње. Оваква неравнотежа између понуде и тражње широм света довела је до снажног раста инфлације. У почетку се сматрало да је инфлација транзитор-

ног карактера, међутим, врло брзо је постало јасно да нису у питању транзиторни ефекти него значајно трајнији. У време пандемије Ковид-19 зелена економија је окарактерисана као покретач глобалног привредног развоја, будући да се базира на економији у којој економски раст и еколошка одговорност функционишу заједно јачајући се узајамно, и истовремено подржавајући напредак друштвеног развоја (Премовић и др., 2017). Из свега наведеног, можемо да закључимо да су креатори политика пажљиво морали да одмере ефикасност и социо-економске последице спровођења политика које су за циљ имале сузбијање и ублажавање негативних ефеката Ковид-19 пандемије (Лојза и Пенингс, 2020). Другим речима, опоравак од Ковид-19 кризе је био главни изазов са којим се суочила глобална економија. У том контексту, владе држава су морале да пронађу ефикасан и иновативан начин да побољшају отпорност привреде. „Зелени“ подстицај се показао као кључан предлог који је помогао глобалној привреди да се опорави од пандемије коју је изазвао корона вирус и олакша

јој прелазак на „чистији и одрживији пут“ (Chen et al., 2020). Додатно, концепт зелене економије је постао актуелна тема у међународним, регионалним и националним политичким круговима: у почетку као одговор на кризу (Vina, La Camera, 2011), али и као покретач раста и развоја.

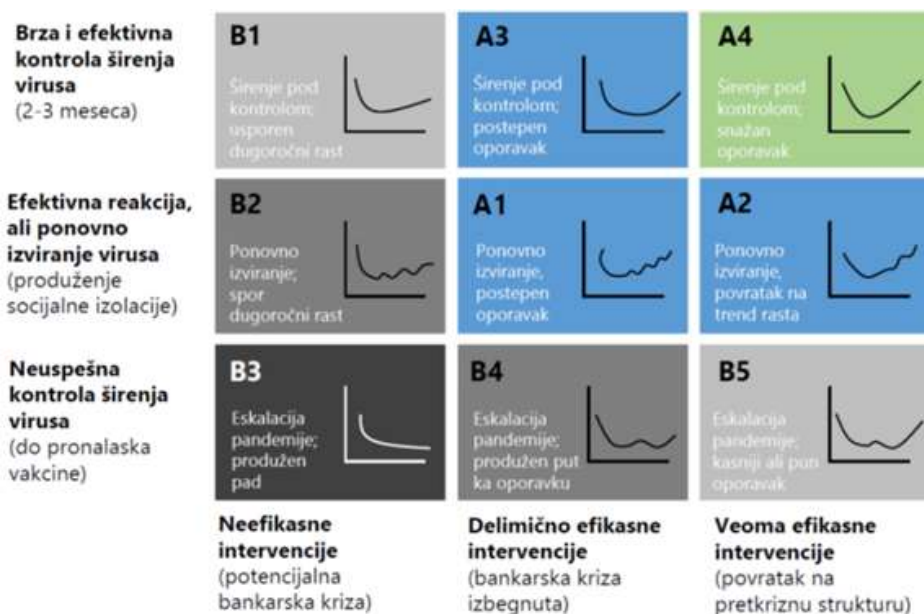
Пандемије се могу дефинисати као глобалне епидемије које обликују економске, политичке и социјалне аспекте људске цивилизације (Хуремовић, 2019). Свет се и пре Ковид-19 пандемије сусретао са различитим економским кризама и глобалним епидемијама, које су оставиле негативне ефекте на привреду. Како бисмо схватили размере негативних ефеката Ковид-19 пандемије на привреду, важно је разумети канале преноса негативних ефеката и њихов утицај на економију. Према Карлсон-Челзак, Ривес и др. (2020) постоје три кључна канала:

1. **Директан утицај** који се односи на смањену потрошњу добара и услуга. У том контексту продужавање пандемије и социјалног дистанцирања за последицу има смањен ниво поверења потрошача као и повећан опрез.

2. **Индиректни утицај** који делује кроз шокове на финансијским тржиштима и преливање негативних ефеката на реалну економију. Штедња ће се повећати, али ће се потрошња и даље смањивати.

3. **Поремећаји на страни понуде**. Ограничење, ометање или заустављање функционисања производних активности негативно ће утицати на ланце снабдевања, потражњу за радном снагом и запошљавањем, што ће за последицу имати повећану стопу незапослености.

Анализа утицаја Ковид-19 на привреду дата је у извештају McKinsey & Company (2020) кроз анализу девет различитих сценарија (Приказ 1). Пројекција кретања привредног раста у највећој мери зависи од здравствених политика (вертикална оса) и економских политика (хоризонтална оса). Који од наведених сценарија ће се на крају остварити зависиће искључиво од способности здравственог система одређене земље као и јачине и стабилности њене привреде да се суочи са непредвиђеним шокovima.

Приказ 1. Одговор здравствене и економске политике на Ковид-19 и БДП
 Figure 1. The response of health and economic policy to Covid-19 and GDP
 Извор / Source: McKinsey & Company (2020)

Анализа научне литературе у пољу зелене економије указује да се последњих година, а нарочито са избијањем Ковид-19 пандемије, фокус у теоријским и емпиријским студијама и истраживањима ставља на анализу различитих модела, алата и приступа у процесу анализирања ове теме. С тим у вези, аутори Sarasso et al. (2019) у свом раду, на основу анализе научних

113 научних радова објављених у периоду 2010-2016. година, долазе до закључка да је за остваривање зеленог раста неопходно увођење нових зелених технологија као и јачање компетенција о зеленој економији како у јавном тако и у приватном сектору. Аутори Lavrinenko и др. (2019) у истраживању анализирају улогу и значај зелене економије на развој привреде у земљама

Европске уније (ЕУ) у периоду 2016-2017. Добијени резултати истраживања су потврдили постојање позитивне улоге „зелене економије“ у одрживом развоју у земљама ЕУ. Kasztelan (2021) такође анализира значај зелене економије у земљама Европске уније у периоду 2018-2020. и долази до закључка да је успоравање процеса „озелењавања“ последица недостатка енергетске ефикасности, ниске стопе продуктивности ресурса и социјалне искључености.

3. ЗЕЛЕНА ПОТРОШЊА И ЗЕЛЕНА ПРОИЗВОДЊА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ КАО ОДГОВОР НА КОВИД-19 / GREEN CONSUMPTION AND GREEN PRODUCTION IN REPUBLIC OF SERBIA AS A RESPONSE TO COVID-19

Опоравак различитих држава, односно њихових привреда, у свету ће се сигурно одвијати различитим темпом, у зависности од много фактора, међу којима су најважнији: снага и развијеност привреде, трајање Ковид-19 пандемије, трајање епидемиолошких мера против вируса, од тога колики удео у стварању бруто домаћег производа имају најугроженији привредни сектори и друго (Трошић Јелисавац, Јовић Лазић, 2020). У Републици Србији први случај Ковид-19 је забележен почетком марта 2020. године, а убрзо након тога је проглашена ванредна ситуација која је трајала два месеца. Мере за ублажавање ширења корона вируса су варирале од потпуног затварања и забране кретања у виду увођења полицијског часа као и забране кретања становништва старијег од 65 година, преко затварања вртића, школа и универзитета (касније је омогућен прелазак на он-лајн наставу и рад од куће), затварања угоститељских објеката и обуставе авио саобраћаја. Влада Републике Србије је у условима пандемије корона вируса пружила помоћ привреди и становништву у виду четири сета мера:

- Први пакет мера за циљ је имао одлагање плаћања доспелих пореских обавеза.
- Други сет мера је био базиран на пружању директне помоћи сектору малих и средњих предузећа, као и великим корпорацијама у облику субвенција које су за циљ имале спречавање повећања нивоа незапослености услед продубљивања негативних ефеката кризе.
- Трећи сет мера за циљ је имао одржавање нивоа ликвидности привреде кроз програме доделе кредита за одржавање ликвидности и обртних средстава компанија.

- Четврти пакет мера односио се на пружање директне помоћи свим пунолетним грађанима Републике Србије у износу од 100 евра (Димић, Пауновић, 2022).

Licastro и Sergi (2021) су у свом раду анализирали концепт зелене економије у земљама Балкана (Србији, Словенији, Хрватској и Босни и Херцеговини) и дошли до закључка да је потребно улагање додатних напора, спровођење адекватне политике и реформе као и јачање свести становништва и привреде о значају концепта зелене економије (Licastro, Sergi, 2021). Концепт зелене економије у Републици Србији је у процесу развоја те је потребно додатно јачање технолошких капацитета и реформи у овом пољу. Да би достигла еколошке стандарде Европске уније, Србија до 2030. године треба да уложи 10,6 милијарди евра у друштвено одговорно пословање, при чему се суочава са значајним изазовима за чије решавање није довољна само активнија улога државе, већ и ангажовање различитих привредних субјеката. (Ивановић-Ђукић, 2011) У табели 2 је дат приказ SWOT анализе концепта зелене економије у Републици Србији.

Повремено ограничени рад зелених тржница у време пандемије, супер маркета и специјалних трговина подстакао је успостављање он-лајн трговине - продају на кућном прагу: воће, поврће, млечне производе, али не и производе од меса - изузетак су пилићи. Овај вид сарадње произвођача и потрошача задржао се и данас после најстрожих мера - полицијског часа, и то представља нову вредност у пословању малих и средњих газдинстава. У ванредној ситуацији у протеклом периоду, повртари су се међусобно повезивали да би обавили продају својих производа, док су, рецимо, произвођачи воћа и млечних производа деловали свако за себе и углавном су трагали за купцима које су донедавно имали на тржницама. Без обзира на пратеће проблеме, измењени услови у трговини, пољопривреди и агроиндустрији прехранбених производа за време пандемије Ковид-19, показали су у Републици Србији следеће позитивне ефекте:

- несметано кретање за обављање свих сезонских послова на пољопривредним газдинствима,
- обављање пролећне сетве на око 1,5 мил. ha површине и заштита озимих култура на око 700 хиљ. ha,
- несметану доставу заштитних хемијских средстава за усева, семена, резервних делова за машине на адресе газдинстава,

- произвођачима је понуђено коришћење интернет презентација како би на безбедан начин продавали своје производе (Гајдобрански и др., 2020).

Укупна вредност бруто пољопривредне производње у 2020. години износила је 5,81 млрд.\$ што је за 4,61% више од реализације у 2019. години. У протеклој години биљна производња је вредела 3,93 млрд.\$ за 6,96% више него 2019. године, што је учешће у вредности укупне пољопривредне производње 67,7%. Повртарска производња и даље је ниска у укупној биљној про-

изводњи, бележи пад и износи свега 11,9%. Индустијско биље има раст производње за 4,71%, док је воћарска производња порасла за 7,94%. У односу на 2019. годину у 2020. години, потрошња свежег меса је опала, и то у производној години која је била успешна када се посматра тов. Потрошњу меса није повећало ни премирање сваког становника са 100 евра у динарској противвредности, што је као меру за заштиту стандарда у време пандемије исплатила држава. За ову заштитну меру је из државне касе исплаћено 78 млрд. дин (Гајдобрански и др. 2021).

Табела 2. SWOT анализа концепта зелене економије за Републику Србију
Table 2. SWOT analysis of the green economy concept for the Republic of Serbia

Снаге	Слабости
<ul style="list-style-type: none"> • Производња биодизела на пољопривредним газдинствима • Дефинисана законска регулатива, услови и подстицаји за улагања у соларну енергију • Побољшан правни оквир и законска регулатива на пољу микрокредитирања • Учињен је значајан напредак у управљању отпадом • Тражња за одрживим туризмом 	<ul style="list-style-type: none"> • Недовољно развијена еколошка свест • Недовољна финансијска средства за органску пољопривреду и спровођење зелених политика • Ниска куповна моћ потрошача за органске производе • Недовољно развијен ланац снабдевања • Недовољно развијена свест сектора привреде о концепту друштвено одговорног пословања
Шансе	Претње
<ul style="list-style-type: none"> • Високо образовање • Зелени послови могу да смање стопу незапослености • Приступ чланству у ЕУ и европским фондовима • Велики потенцијал за зелену енергију • Србија би могла да постане база за рециклажу електронског отпада • Закон о микрофинансирању омогућава сектору МСП финансирање зелених пројеката • Биоотпад се може претворити у обновљиве изворе енергије • Велики потенцијал за развој органске производње 	<ul style="list-style-type: none"> • Политички немир • Зелене финансије се перципирају као ризично улагање • Већина компанија у фокусу има само успех пословања, али не и заштиту животне средине. • Низак ниво конкурентности на међународном нивоу и низак степен развоја сеоског туризма • Нафта и даље има примат у односу на биодизел • Органска храна је тржишна ниша

Извор / Source: Licastro, Sergi (2021)

ЗАКЉУЧАК / CONCLUSION

Последње три деценије питањима заштите животне средине придаје се велики значај од стране креатора политика, међународних финансијских институција, корпорација као и јавности. Концепт зелене економије се јавља крајем 20. века, као одговор на настале промене у животном окружењу. Циљеви инклузивног и одрживог економског раста, који обухватају и период пандемије корона вируса, а који су део

Стратегије одрживог развоја Републике Србије, истичу као битно следеће:

- Одржати економски раст по глави становника у складу с националним околностима, а у најнеразвијенијим земљама одржати раст бруто домаћег производа на нивоу од бар 7% годишње;
- Постићи више нивое економске продуктивности преко диверсификације, технолошких унапређења и иновација, између осталог и фокусирајући се на радно интензивне и високо профитабилне секторе;

- Промовисати развојно оријентисане политике које подржавају производне активности, стварање пристојних послова, предузетништво, креативност и иновативност и подстицати формално оснивање и раст микропредузећа, односно малих и средњих предузећа, између осталог и кроз приступ финансијским услугама;

- Прогресивно унапредити, до краја 2030. године, глобалну ефикасност ресурса у потрошњи и производњи и уложити напоре да се економски раст раздвоји од деградације животне средине у складу са 10-годишњим оквиром програма који се односе на одрживу потрошњу и производњу, уз водећу улогу развијених земаља;

- До краја 2030. године, постићи пуну и продуктивну запосленост и достојанствен рад за све жене и мушкарце, што обухвата и младе људе и особе са инвалидитетом, као и исту плату за рад једнаке вредности;

- До краја 2020. године, битно смањити удео младих који нису запослени нити су у процесу образовања, односно обуке;

- Преузети непосредне и делотворне мере како би се окончали присилни рад, модерни облици ропства и трговина људима, обезбедила забрана и елиминисали најгори облици дечијег рада, укључујући регрутовање и коришћење деце војника, као и како би се до 2025. године, окончао дечији рад у свим његовим облицима;

- Заштитити радна права и промовисати безбедно и сигурно радно окружење за све раднике, укључујући раднике мигранте, а посебно жене мигранте, и оне који раде опасне послове;

- До краја 2030. године, осмислити и применити политике за промовисање одрживог туризма који ствара радна места и промовише локалну културу и производе;

- Јачати капацитете домаћих финансијских институција како би се подстицала и ширила доступност банкарских, осигуравајућих и финансијских услуга за све (Гајдобрански, 2023).

ЛИТЕРАТУРА / REFERENCES

- [1] Барјактаровић, М. (2013). Међународни фондови у функцији финансирања пројеката обновљивих извора енергије, *Ecologica*, 20(69), 51-57.
- [2] Бечки институт за међународне економске студије (Wiener Institut für Internationale Wirtschaftsvergleiche – WIIW) (2020). *Global Economic Outlook, Forecast Report, Spring 2020*, доступно на сајту: <https://wiiw.ac.at/uncertainty-in-turbulent-times-dlp-5237.pdf>
- [3] Vina, O., La Camera, F. (2011). Promise and shortcomings of a green turn in recent policy

responses to the 'double crisis', *Ecological Economics*, 70(12), 2308-2316, доступно на сајту: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0921800911002680>

- [4] Brears, R. C. (2018). *The Green Economy and the Water-Energy-Food Nexus*. UK: Palgrave Macmillan.
- [5] Burkart, K. (2009). *How do You Define the 'Green' Economy*. MNN - Mother Nature Network.
- [6] Capasso, M., Hansen, T., Heiberg, J., Klitkou, A., Steen, M. (2019). Green growth - A synthesis of scientific findings, *Technological Forecasting and Social Change*, 146, 390-402, доступно на сајту: https://www.dora.lib4ri.ch/eawag/islandora/object/eawag%3A18995/datastream/PDF/Capasso-2019-Green_growth_%E2%80%93_a_synthesis-%28published_version%29.pdf
- [7] Chen, Z., Marin, G., Popp, D., & Vona, F. (2020). Green stimulus in a post-pandemic recovery: The role of skills for a resilient recovery, *Environmental and Resource Economics*, 76(4), 901-911, доступно на сајту: <https://link.springer.com/article/10.1007/s10640-020-00464-7>
- [8] De Soyres, F., Santacreu, A., Young, H. (2022). Demand-Supply imbalance during the Covid-19 pandemic: The role of fiscal policy, *Board of Governors of the Federal Reserve System International Finance Discussion Papers*, доступно на сајту: <https://www.federalreserve.gov/econres/ifdp/files/ifdp1353.pdf>
- [9] Димић, М., Пауновић, С. (2022). Програм економских мера за ублажавање негативних ефеката проузрокованих Ковид-19 пандемијом у Републици Србији, *Тематски зборник: Страх у научном и уметничком стваралаштву*, Институт за српску културу, Лепосавић, стр. 239-254.
- [10] Ekins, P. (2000). *Economic Growth and Environmental Sustainability - The Prospects for Green Growth*. Routledge, Taylor & Francis Group.
- [11] Гајдобрански, А. (2020), *Увод у зелену економију* (уџбеник), Факултет за информационе технологије и инжењерство, Београд, стр. 13-14.
- [12] Гајдобрански, А., Крмпот, В., Латковић, Д. (2020). Agriculture during the pandemic and expectations in the postperiod, *Covid-19 pandemic crisis management a non-medical approach*, University „Union – Nikola Tesla“, Faculty of information technology and engineering, Belgrade, pp. 96-98
- [13] Гајдобрански, А., Кецо, Ч., Крмпот, В. (2021), Прехрамбена сигурност за време пандемије у Р. Србији, ОФел 2021, Дубровник, ЦИРУ Универзитет у Дубровнику, стр. 337-338.

- [14] Хуремовић, Д. (2019). Brief History of Pandemics (Pandemics Throughout History), 7-35. U: D. Huremović (ed.), *Psychiatry of Pandemics: A Mental Health Response to Infection Outbreak*. Springer, доступно на сајту: <https://link.springer.com/book/10.1007/978-3-030-15346-5>
- [15] Ивановић-Ђукић, М. (2011). Промовисање друштвено одговорног пословања у Србији, *Sociologija*, 53, 21-42, доступно на сајту: <https://scindeks.ceon.rs/article.aspx?artid=0038-031811010211>
- [16] Kasztelan, A. (2021). On the road to a green economy: How do european union countries 'do their homework'? *Energies*, 14(18), 5941, доступно на сајту: <https://www.mdpi.com/1996-1073/14/18/5941>
- [17] Lavrinenko, O., Ignatjeva, S., Ohotina, A., Rybalkin, O., & Lazdans, D. (2019). The role of green economy in sustainable development (Case Study: The EU states). *Entrepreneurship and Sustainability Issues*, Vsl Entrepreneurship and Sustainability Center, vol. 6(3), 1113-1126, доступно на сајту: <https://ideas.repec.org/a/ssi/jouesi/v6y2019i3p1113-1126.html>
- [18] Licastro, A., and Sergi, B. S. (2021). Drivers and barriers to a green economy. A review of selected Balkan countries. *Clean. Eng. Technol.* 4, 100228. doi:10.1016/j.clet.2021.100228
- [19] Loayza, N., Pennings S. (2020). *Macroeconomic Policy in the Time of COVID-19: A Primer for Developing Countries*, World bank Group, доступно на сајту: <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/33540/Macroeconomic-Policy-in-the-Time-of-COVID-19-A-Primer-for-Developing-Countries.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- [20] Максимовић, М. (2022). Ковид капитализам и тржиште рада, *Српска политичка мисао*, 76(2), 55-74, доступно на сајту: http://iriss.idn.org.rs/981/1/MMaksimovic_SPM_2022_2.pdf
- [21] McKinsey & Company (2020). *Nine scenarios for the COVID-19 economy*, доступно на сајту: <https://www.mckinsey.com/business-functions/strategy-and-corporate-finance/our-insights/nine-scenarios-for-the-covid-19-economy>
- [22] Младеновић, М., Арсић, Љ. (2017). Ефекти зелене економије у функцији повећања конкурентске предности националних економија, *Економски прегледи*, 19, 81-97, доступно на сајту: <https://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/1450-7951/2017/1450-79511702081M.pdf>
- [23] Newton, A. C., Cantarello, E. (2014). *An introduction to the green economy: Science, systems and sustainability*, London, UK: Routledge, доступно на сајту: https://www.researchgate.net/publication/271834711_An_Introduction_to_the_Green_Economy_Science_Systems_and_Sustainability
- [24] Премовић, Ј., Ђокић, Н., Арсић, Љ., Мицић, Р. (2021). Зелена економија - одржива економија XXI века, *Ecologica*, 28(91), 512-517.
- [25] РСЈП, *Србија и Агенда 2030*, доступно на сајту: <https://rsjp.gov.rs/wp-content/uploads/Agenda-UN-2030.pdf>
- [26] Трошић Јелисавац, С., Јовић Лазивић А. (2020). Економске последице Ковид-19 и мере подршке привреди Републике Србије, У: Зборник радова: *Заразне болести као глобални безбедносни изазов: Пандемија Ковид-19 - стварност и последице*, стр. 94-118, доступно на сајту: <http://repositorijum.diplomacy.bg.ac.rs/693/1/ZBORNIK-Zarazne-bolesti-ka0-globalni-bezbednosni-izazov-pandemija-COVID-19.-stvarnost-i-posledice-95-119.pdf>
- [27] UNDP/UNEP (2012). *Study on Achievements and Perspectives towards a Green Economy and Sustainable Growth in Serbia*, доступно на сајту: https://www.researchgate.net/publication/230806689_Study_on_Achievements_and_Perspectives_towards_a_Green_Economy_and_Sustainable_Growth_in_Serbia
- [28] Вуковић, С., Ћорић, Г., Лисјак, Д. (2020). *Приручник за зелену економију и зелено предузетништво*, доступно на сајту: <https://smartkolektiv.org/mediateka/publikacije/prirucnik-za-zelenu-ekonomiju-i-zeleno-preduzetnistvo/>
- [29] World Business Council for Sustainable Development – WBCSD (1992). Доступно на сајту: http://wbcstdservers.org/wbcstdpublications/cd_files/datas/capacity_building/education/pdf